

6 januari 1939

beste vriend, mochten de drukproeven van 'le coup de grâce' voor 1 februari klaar zijn, zou u dan zo vriendelijk willen zijn ze naar bovenstaand adres te sturen? (of liever tot 18 januari naar kitzbuhel, tot 30 januari naar wenen, pension alt wien, spiegelgasse 6.) het is mogelijk dat ik tegen het eind van de maand een kort uitstapje naar polen maak, en ik wilde dit boek graag corrigeren zo'n beetje op de plaats waar het speelt.

het is verbazingwekkend koud. mijn raam is van buiten afgesloten door een sprookjesachtig gordijn van ijspegels.

ik vertelde u over een korte amerikaanse roman die me interessant lijkt om te vertalen vanwege zijn actualiteitswaarde: 'anthem' van ayn rand (cassel and co. 1938). zou u het hem willen laten lezen? en wat is er voor nieuws over 'de aziaten'?

ik hoop dat u prettige feestdagen hebt gehad. de radio heeft ons hier met een paar seconden ertussen het denderende lawaai van de klokken en de kanonnen in münchen en de prachtige heldere klanken van de notre-dame laten horen. naar duits gebruik hebben we, staande op banken, met alle lichten uit, de laatste klokslag van midnacht afgewacht, klaar om met

teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 6 januari 2025.

inleiding

annette kouwenhoven

marguerite yourcenar

uit: 'nauwkeurig, met verbeten hartstocht' 1995

vertaling: jan versteeg

aan: emmanuel boudot-lamotte'

p/a baronin gutsmansthal.

haus st-christophle

kitzbuhel-tirol

ostmark

aaneengesloten voeten het nieuwe jaar in te springen alsof het een afgrond was.

heel veel groeten aan u en andré, en wilt u alstublieft ook uw moeder mijn hartelijke groeten overbrengen?

yourcenar

jan joris lamers

mary dorna

uit: 'onmaatschappelijke voorkeur' 1938

verknoeide dag

die twee laatste slaaptabletten had ik niet moeten nemen vanochtend zo tegen een uur of zes.

het was beter geweest, wanneer ik me aan mijn gewone dosis van zeven tabletjes had gehouden, een hoeveelheid, waar andere stervelingen kans bij hebben het tijdelijke met het eeuwige te verwisselen en aldus hun naam prompt eer mee aan te doen. maar er kwam het ogenblik, dat ik niet meer lezen kon zelfs niet de aardige ruzie-antwoorden, waarmee sommige schrijvers hier te lande elkaar plegen te vereren. zoiets wil ik ten volle savoureren, als ik bij stemming ben. en het flauwe licht van de volgende dag, die ik niet aandurfde - de door gezonde goedslapers geprezen morgenstond met het goud was er al. eerst heeft men uren met gesloten ogen gelegen - een soort van zelfbedrog, net echt slapen. dan kijkt men met geopende ogen in het donker - als een blinde.

elke nacht is men eerst een tijdlang schijndood en dan blind - wanneer de rose tabletjes niet helpen willen. ik heb nu rose franse tabletjes in plaats van witte duitse - met politiek heeft dit niets te maken. indien wijlen de heer hitler destijds tabletjes geproduceerd had, die nog goedkoper dan de franse waren, zou ik direct weer duitse tabletjes genomen hebben. indien deze tabletjes een sterker werking veroorzaakten dan de franse - dit is dus vlugger, meer en dieper slapen - ware ik niet ongeneigd geweest de duitse chemicaliën-fabrieken een heil toe te juichen. zó immoreel wordt een verslaafde - of het nu een

verslaafd-zijn aan venus, het geld of verdovingsmiddelen is; een verslaafde vraagt nooit: waar komt het vandaan.

die twee laatste slaaptabletjes nam ik, toen alle dingen zo overduidelijk werden - ik bedoel de dingen van de vorige dag. de dingen in de kamers, in het atelier en de keuken. de resten zijn het ergste, een overgebleven part van een appel, de courant van de vorige avond, een vuil thee-kopje. want men gaat door het huis dwalen, wanneer men niet meer lezen kan. ik wou, dat ik nog nooit de boeken van dickens had gelezen - ik geloof, dat de boeken van dickens voor de eerste maal gelezen je misschien over de nachten zonder slaap heen zouden helpen. doch je kent ze, de boeken van dickens, allemaal - de mooie en de minder mooie heb je minstens tienmaal gelezen. en langs de aanplakbiljetten van de david copperfield-film liep je vlug en schichtig heen - grote genade, wat hebben ze van micawbcr en uriah heep gemaakt! - maar dat was leven - het wandelen door een drukke lawaaistraat met automatieks, radio-herrie en het bioscooptheater met de verklede copperfield-figuren. je liep als een gewoon mens er tussen in - als een gewoon mens - alleen dan met het rust-brengende buisje tabletten in je tas. je keek met been verwondering naar de 'hapjes'-etende mensen in de automatieks - sommige stonden half op straat hun hapjes naar binnen te werken - om alles tegelijk

te genieten, het hapje en het straatverkeer. het leven was druk en woelig en goed. je was er midden in - je nam er deel aan - je had die nacht op zeven tabletten geslapen, zeven franse rose tabletjes.

doch deze nacht was een donker zwart gat - je komt er niet doorheen. en haast niets is ellendiger dan met brandende ogen de morgenstond te zien doorschemeren. er gaan al mensen op fietsen naar hun werk - hoe is het mogelijk, dat er mensen zo goed slapen, dat ze op dit vroege uur al fietsende hun werk tegemoet gaan! eigenlijk komt het door die vroege fietsers, dat ik nog twee tabletten neem - ik wil ook slapen - ik wil ook nog iets doen, wanneer de dag wat verder is. ik ben jaloers op alles, wat vroeg bij de hand is, na een 'goede nachtrust genoten te hebben, ontwaakt de patiënt fris en monter het grote voordeel dezer tabletten is, dat men er niet aan gewend raakt.' ik schijn een uitzondering te zijn als patiënt - ik ben er sterk aan gewend geraakt. .. alleen medepatiënten weten, hoe men na negen dezer 'heerlijke nachtrust verschaffende' tabletten ontwaakt, en in trance zich wast -- aankleedt - en de wereld ziet. waarom geeft men ter dood veroordeelden voor hun executie een stimulerend glas rhum of cognac in plaats van negen franse rose tabletjes? waarom ze de zoetheid van dit leven nog duidelijker voor ogen te toveren met cognac of rhum, inplaats van ze naar de

valbijl of de strop te doen hollen, voor zover negen tabletjes hollen veroorloven. met negen tabletjes is de wereld vuil-grijs, al staat de zon aan een zuiver blauwe hemel. met negen tabletjes moet men telkens zichzelf één gedachte vooruit zijn, om geen wartaal te spreken, om geen glazen om te gooien, om niet van de trappen te vallen. om de poes niet op zijn staart te trappen, om mensen, die je het liefst zijn, niet met woorden te verwonden of te kwetsen.

dus niet zeggen bij voorbeeld: 'ik kan vandaag niet in een trein zitten en in een andere stad schilderijen gaan kijken en feestelijke recepties bijwonen - laat me met rust - loop naar de duivel met je schilderijen en de recepties, ik kan haast niet op m'n benen staan!' - op de een of andere manier kom je dan toch in de trein met kou beneden tegen je voeten. ook gelukt het je goede vriend je mee naar de receptie te krijgen - eigenlijk was het iets anders met dichters en schijnwerpers en een hele boel koppen koude koffie. gelukkig waren alleen maar de schijnwerpers en de koude koffie over, toen ik kwam - en een doelloos publiekje, naar het me scheen in mijn verdwazing. de dichters waren juist weg. die hadden iets gedaan met voordragen uit eigen werk en met elkaar samen zijn. god, welk een energie zulke dichters hebben. en waarom nu juist koude koffie - ik zocht naar iets opwekkends op die tafel, waar de koppen stonden - dat krijgt men nog wel eens

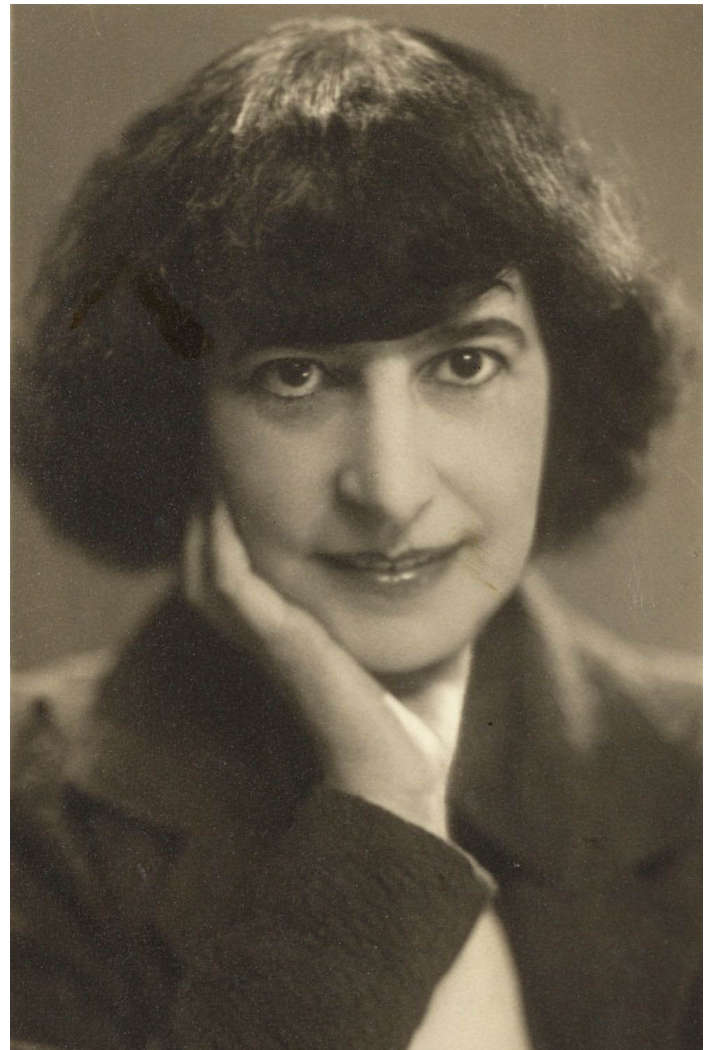
bij zulke gelegenheden - rhum, cognac of iets anders, waar de ter dood veroordeelden zo ten onrechte mee aangewakkerd worden voor ze de grote eeuwigheid ingaan. - wat had zulk een dag niet verrukkelijk en aansporend kunnen zijn. ik zou in de trein direct iets vriendelijks over het weer gezegd kunnen hebben - op de receptie met tal van geniale en belangrijke mensen hebben kennis kunnen maken, intelligente brillen fel zien blinken, de koffie drinken, toen ze warm was en verheven taal uit gebenedijde monden horen. en nu? - als een vod stond ik tegenover een tenger heer, die het hoofd van alles scheen te zijn en niets beters met me wist aan te vangen, dan me aan een wat gezetter heer voor te stellen. de tenger heer was ad rem en zei geestige dingen, en van de gezette heer verstond ik de naam niet - hij zag er uit, om gezellig een glaasje port mee te drinken. de hemel weet wat voor stomiteiten ik gezegd heb, want iets zegt men altijd - uit een rampzalig jeugdopvoedings-atavisme is men nooit zo verstandig, om zijn mond maar te houden bij gebrek aan 'conversatie'. om de hoek was een café met cognac en een heerlijk ouderwets strikje. de volgorde was verkeerd geweest - zelfs met negen tabletjes kan men na cognac en een strikje op een bijna afgelopen receptie zijn woord doen - men zou de heerlijke gewaarwording hebben nog in een sfeer te zijn, waar zoëven de dichters voor het grijpen waren, men zou tegen de tenger dichter, die het hoofd van alles

was, enige snedige opmerkingen gemaakt hebben. men had passende vragen gedaan en passende antwoorden gegeven en was niet een paar keer over touwen gestruikeld, die aan filmlampen schenen vast te zitten; de bloem der nederlandse dichterschap bleek zoëven op het witte doek gefixeerd te zijn. langzaam begreep ik dit alles na de cognac, het strijkje en de bitterballen.

met de ijzige wind verwoei helaas de tevreden stemming door cognac veroorzaakt, en met het gevoel niet helemaal 'je dat' geweest te zijn op die receptie, kwam ik bij de schilderijen. er zijn lieden, die het erg goed weten en de schilderijen van pieter de hoogh 'zoet' noemen in hun zuurheid. welnu, wanneer pieter de hoogh dan zoet is, vind ik 'zoet' mooi. 'zoet' is het leven, 'zoet' is de wijn uit een hoge beker door iemand, die er uitziet als een hollandse kornet rilke, aan een meisje gemikt, een meisje in goudbrokaat met zilver, een zoet, mooi meisje. ik geloof, dat het door vaklieden toegestaan is de schilderijen van vermeer mooi te vinden. allen die het weten kunnen, hebben al zoveel over het blauw geschreven - en er wordt veel geschreven, helaas was het een kwartjes-avond. er kwamen veel mensen voor een kwartje de pieter de hooghs en de vermeers zien. kwartjes-avonden werken niet goed op negen tabletten, doordat enkele zintuigen op het uiterste gevoelig zijn, bij voorbeeld dat van de reuk. wanneer ik in gewone doen ben, loop ik als

kwartjes-mens tussen andere kwartjes-mensen. ik kan goedmoedig toekijken, wanneer ze kwartjes-achtig giechelen om een geniaal zelfportret van fabritius: 'keikes-wat een lip'. ik laat onverschillig de geuren van bontkragen met kamfer, bontkragen met jubileum-eau de cologne en uienluchten langs me heen gaan: zo is het leven - men heeft bont, men heeft eau de cologne, men eet uien. - maar met negen tabletjes, die nog niet geheel uitgewerkt zijn, gaan de geuren spoken. ze gaan in de geschilderde binnenkamers en de bedsteden hangen, in de kerken, waar men ook al hondjes mee mocht brengen en de moeders hun kindje zogen..

dorna

het meisje van vermeer, dat bij het open venster staat, heeft het goed; een open venster en de tederste koelheid om zich heen - er is niets verrukkelijker en schoner dan tederheid, die koel is. en ergens spelen mensen op de luit en zingen - ze dansen een menuet of doen een avondwandeling in een hoofs edel leven, waar ik vandaag geen deel aan hebben mag. ik moet nog steeds zorgen telkens één gedachte vooruit te zijn bij hetgeen ik doe; er is een ijzeren band om mijn hoofd - ik had die twee laatste slaaptabletten niet moeten nemen...

wim van der grijn

czeslav milosz

twee gedichten

uit: 'benno barnard leest gedichten van czeslav milosz'

(voor de gedichten van milosz moest ik afgaan op de door hemzelf (samen met robert hass en lillian vallee) gemaakte engelse vertalingen, die ik naast de nederlandse van gerard rasch heb gelegd. johan de boose was zo vriendelijk er een kritisch oog over te laten gaan.)

voorwoord

jij die ik niet kan redden,
luister naar me.

begrijp mijn eenvoudige woorden, voor andere zou ik me schamen.

ik zweer dat er in mij geen toverkunst van taal is. ik spreek tot je met stilte, als een wolk of een boom.

iets dat mij sterk maakte was dodelijk voor jou.
jij hield het afscheid
van een tijdperk voor een nieuw begin,
inspiratie van de haat voor lyrische schoonheid,
blind geweld voor een voltooide vorm.

hier is het dal van ondiepe poolse rivieren.
en een enorme brug
die in de witte mist verdwijnt.

hier is een kapotte stad,
waar de wind het gekrijs
van de meeuwen uitstrooit over je graf
nu ik tegen je praat.

wat is de poëzie als zij geen volkeren
of mensen redt?
een samenzwering met het liegen
van de overheid,
een lied van dronkaards
vlak voordat hun keel wordt afgesneden,
een lezing voor meisjesstudenten.

dat ik goede poëzie verlangde
zonder hoe of wat te weten,
dat ik haar bevrijdende bedoeling

niet dan laat ontdekte,
dat en dat alleen is mijn redding.

men placht op graven gierst
of klaprooszaad te strooien
als voedsel voor de doden
die vermomd als vogels zouden komen.

ik leg dit boek hier neer voor jou
die vroeger leefde,
opdat je ons niet meer bezoeken zult.

mijn land

mijn zoete europese vaderland,

een vlinder maakt bloedvlekken op zijn vleugels
wanneer hij neerstrijkt op je bloemen,
bloed vloeit samen in de mond der tulpen,
fonkelt in de dagschone zoals een ster
en spoelt de tarwekorrels.

je mensen warmen hun verkleumde handen
bij de begrafeniskaars van de sleutelbloem
en op de velden horen ze de stormwind janken
in de kanonslopen die klaar staan om te schieten.

je bent een land
waar het geen schande is te lijden,
want hier krijgt men een bitter vocht te drinken,
met droesem die het gif van eeuwen is.

op de uitgebluste avond van je natte bladeren,
aan je wateren die de roest vervoeren
van de verzonken wapenrusting van centurions,
aan de voet van je ingestorte torens,
in de schaduw van hun overspanningen
als aquaducten,
onder het rustige baldakijn van uilenvleugels,
een rode klaproos, met een ijs van tranen.

milosz

vincent vandenbergh

thomas bernhard

uit: 'de kelder'

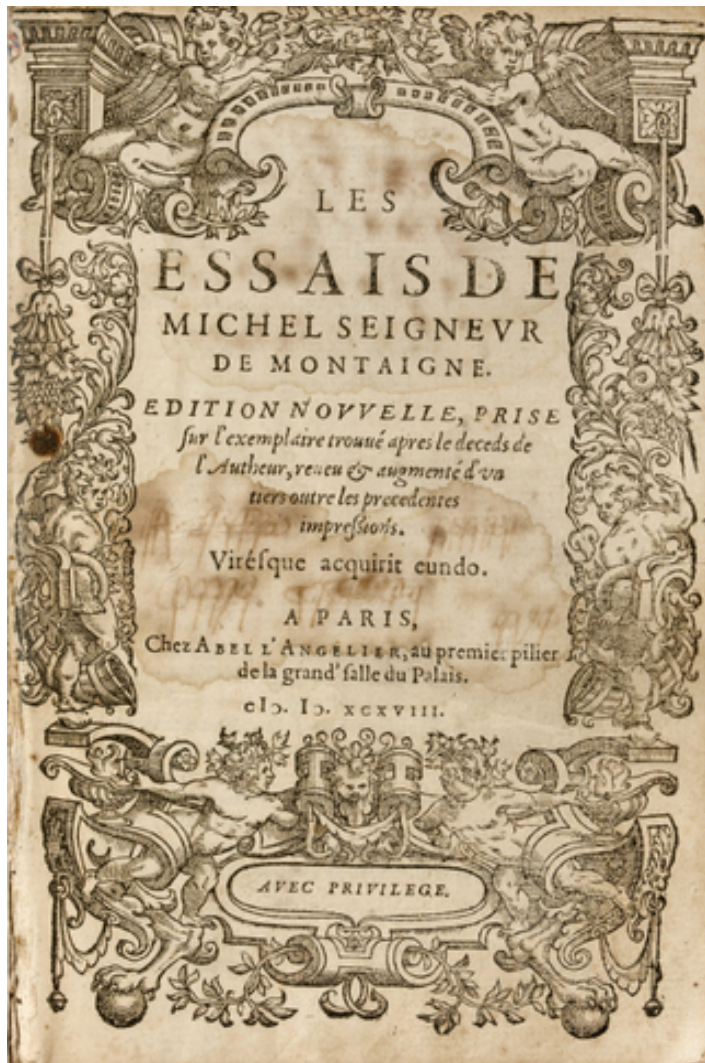
'een onttrekking'

twee fragmenten

vertaling: ria van hengel

'alles is een onregelmatige, voortdurende bewe-
ging, zonder leiding en zonder doel'.(montaigne)

01

de andere mensen vond ik in de tegengestelde richting, doordat ik niet meer naar het gehate gymnasium ging, maar naar mijn reddende vakopleiding, tegen alle redelijkheid in 's morgens niet meer met de zoon van de staatsraad naar het centrum van de stad door de reichenhaller strasse, maar met de leerling-monteur uit het huis naast ons naar de rand van de stad door de rudolf-biebl-strasse, niet door de wilde tuinen en langs de stijlvolle villa's naar de hogeschool van het burger- en kleinburgerdom, maar langs het blinden- en het doofstommeninstituut en over de

spoordijken en langs de volkstuinten en langs de schuttingen van het sportterrein vlak bij de lehe-ner psychiatrische inrichting naar de hogeschool van de buitenstaanders en de armen, naar de hogeschool van de gekken en de voor gek verklaarden in de wijk scherzhauserfeld, de absolute gruwelwijk van de stad, bij de bron van bijna alle rechtszaken in salzburg en in de kelder die de kruidenierszaak was van karl podlaha, een verwoeste man en een gevoelige wener, die musicus ad willen worden maar altijd een kleine winkelier is gebleven

bernhard

02

de rechters hielden zich bijna uitsluitend aan de dossiers en verwoestten met hun grove, geestloze en volkomen gevoelloze, ja, geestvijandige en gevoelsvijandige wetten de mens die aan hen werd voorgeleid. elke dag verwoestte minstens één keer het slechte humeur van een rechter het

08

leven en het bestaan van een van die mensen. maar het is nu niet het moment om de rechtersstand te schetsen, ik wil alleen maar zeggen, jaren na mijn leertijd in de kelder kwam ik veel van mijn kelderklanten bij de rechtbank opnieuw tegen, en ook tegenwoordig word ik, als ik de kranten opsla, nog geconfronteerd met namen die ik uit de kelder ken, met kelderlotgevallen, met mensen uit scherzhauserfeld die in de kolommen van de rechtbankverslaggevers terechtkomen. ik wist waarom ik de ambtenares van het arbeidsbureau tientallen systeemkaartjes uit de kaartenbak had laten halen, ik wilde in de tegengestelde richting, die woorden in de tegengestelde richting had ik in mezelf steeds herhaald toen ik op weg was naar het arbeidsbureau, steeds weer in de tegengestelde richting, de ambtenares begreep het niet als ik zei in de tegengestelde richting, want ik had één keer gezegd, ik wil in de tegengestelde richting, ze dacht waarschijnlijk dat ik krankzinnig was, want ik zei in feite diverse keren in de tegengestelde richting tegen haar, hoe, dacht ik, kan ze me ook begrijpen, ze weet toch helemaal niets van mij, niet het minste. ze had me, al volkomen wanhopig over mij en over haar kaartenbak, een reeks opleidingsplaatsen aangeboden, maar die opleidingsplaatsen waren geen van alle in de tegengestelde richting geweest en ik moest haar aanbiedingen afwijzen, ik wilde niet slechts in een andere richting, ik wilde in de tegengestelde richting, een compromis was

onmogelijk geworden, dus de ambtenares moest telkens weer een systeemkaartje uit de kaartenbak halen en ik moest het adres op dat systeemkaartje afwijzen omdat ik compromisloos in de tegengestelde richting wilde, niet slechts in een andere richting, uitsluitend in de tegengestelde. de ambtenares bedoelde het zo goed met mij en waarschijnlijk ging ze van haar beste adressen uit, ze beschouwde bijvoorbeeld een adres in het centrum van de stad, dus het adres van een van de grootste, meest gerenommeerde kledingzaken midden in de stad, als het allerbeste adres, en ze begreep gewoon niet dat ik geen belangstelling had voor het allerbeste adres, alleen voor het tegengestelde adres, zij, de ambtenares, wilde gewoon een goede plaats voor me vinden, maar ik wilde helemaal geen goede plaats, integendeel, ik wilde in de tegengestelde richting, telkens weer zei ik in de tegengestelde richting, maar zij liet zich niet van haar stuk brengen en bleef van haar kant telkens weer een zogenaamd goed adres uit haar kaartenbak halen, nog steeds hoor ik haar stem adressen opnoemen die iedereen in de stad kent, de bekendste en beroemdste adressen van de stad, maar die adressen interesseerden me niet, dat het om een winkel moest gaan waar mensen kwamen, heel veel mensen, had ik haar meteen na mijn binnenkomst verteld, maar toch kon ik haar niet uitleggen wat ik bedoelde als ik zei in de tegengestelde richting, ik had haar uitgelegd dat ik zoveel jaren door de

reichenhaller strasse naar het gymnasium in de stad was gegaan, nu wilde ik in de tegengestelde richting, goedmoedig als zij was en vastbesloten als ik was speelden we meer dan een halfuur het systeemkaartjesspel, waarbij zij een kaartje uit haar kaartenbak haalde en een adres noemde en ik dat adres afwees; ik wees elk adres af, omdat geen van die door haar uit de kaartenbak gehaalde adressen het adres was dat ik zocht, al die door mij afgewezen adressen, en anders dan nu waren er in salzburg destijds honderden vacatures voor handelsleerjongens, waren geen adressen in de tegengestelde richting die ik wilde, het waren de beste adressen die je je maar kunt voorstellen, maar geen van alle in de tegengestelde richting, totdat het adres van karl podlaha in scherzhauserfeld aan de beurt kwam. juist dat adres haalde de ambtenares aarzelend, anders dan de andere, uit de kaartenbak, een adres dat wat haar betrof helemaal niet in aanmerking kwam, dat zag ik meteen, en ze sprak het adres van podlaha ook slechts met tegenzin uit, zei met tegenzin de naam podlaha, noemde met tegenzin het precieze adres, sprak met tegenzin het woord scherzhauserfeld uit. het woord scherzhauserfeld stond haar het meest tegen, ze moest zichzelf overwinnen om het uit te spreken. maar dat adres kwam voor mij waarschijnlijk helemaal niet in aanmerking, zei de ambtenares, zonder de woorden dat adres komt voor jou niet in aanmerking ook inderdaad uit te spreken, alles aan

haar en in haar beweerde het, maar juist dat adres was het adres dat voor mij in aanmerking kwam, want het adres van podlaha was het adres precies in de tegengestelde richting

margijn bosch

k. michel

uit: 'speling zoeken'

vlinderverhuizing

poes zit voor het raam, kijkt met nerveuze kopbeweginkjes naar de vogeltjes op het balkon.

ja poes, eilanden wandelen vogels trekken, bossen rukken op aardplaten schuiven, ijsbergen drijven zielen verhuizen, vinken muteren en

paperclips migreren van bureau naar bureau.

luister poes, zeg ik, de krant omvouwend
'de klimaatverandering dwingt veel vlinders
naar het koelere noorden, maar ze vliegen niet
snel genoeg om de opwarming bij te benen.
britse biologen verzonnen een oplossing:
ze brengen de vlinders per auto.'
en dat werkt, poes, schrijven ze hier.
populaties van het geelsprietdikkopje
en het dambordje kregen in zachte kooien
een vlotte lift en hebben zich met succes
een flink eind naar het noorden gevestigd.
stel je voor: schone frisse lucht
witte nachten, bloeiende heidevelden.

micHEL

poes kijkt mij vorsend aan, de oortjes gespitst.
'omdat de methode lijkt te werken willen

de biologen vaker populaties verhuizen.
soorten die de opwarming niet bijhouden
zou je een handje moeten helpen.'
ik kijk op en vouw de krant dicht.
mooie boel, zegt de blik van poes, als we zo
doorstomen, ja dan komt de noordpool snel in
zicht.

matthias de koning

wislawa szymborska

uit: 'dubbele punt' ('dwukropek') 2005

vertaling karol lesman

labyrinth

en nu een paar stappen
van wand tot wand,
met dit trapje omhoog,
of met dat omlaag,
en dan iets naar links,
of anders naar rechts,
van de muur voorbij de muur
naar de zevende drempel,
van waar ook, waarheen ook maar
tot aan de kruising,
waar samenkomen,
om weer uiteen te gaan
jouw hoop, vergissingen, nederlagen,
pogingen, plannen en nieuwe hoop.

de ene weg na de andere,

maar zonder weg terug.
toegankelijk alleen dat,
wat voor je ligt,
en daar, bij wijze van troost,
bocht na bocht,
verbazing na verbazing,
na uitzicht een uitzicht.

je kunt kiezen
waar zijn of niet zijn,
overslaan, afslaan
maar er niet aan voorbijgaan.
dus hierlangs of hierlangs,
tenzij daarlangs,
op gevoel, voorgevoel,
doordacht, binnendoor,
op goed geluk,
over verknoopte binnenwegen.
door zo vele zoveelste rijen
gangen, poorten,
snel, want in tijd
heb je weinig tijd,
van plek naar plek
naar vele nog open,
waar duisternis en tweestrijd
maar ruimte, verrukking,
waar behagen, zij het met onbehagen
bijna nabij,
en elders, ergens,
ginds en waar ook
geluk bij een ongeluk

als haakjes tussen haakjes,
en met alles rond
en abrupt de afgrond,
een afgrond, maar een bruggetje,
een bruggetje, maar wankel,
wankel, maar het enige,
want een ander is er niet.

szymborska

ergens moet een uitweg zijn,
dat is meer dan zeker.
maar niet jij zoekt hem,
hij zoekt jou,
hij is van begin af aan
naar jou op zoek,

en dit labyrint
is niets anders dan alleen,
dan alleen, zolang het duurt,
zolang van jou,
jouw ontsnapping, ontsnapping-

antwerpen december 2016

maureen teeuwen
konstantin paustovski
uit: 'verre jaren' 1946
vertaling: wim hartog

viii
de svjatoslavskaja-straat

de reizen naar tsjerkassy en gorodisjtsje waren de feestdagen van mijn jeugd. in kiev, in de svjatoslavskaja-straat waar we de eindeloze winters in onze donkere ongezellige woning doorbrachten, begon voor mij het alledaagse bestaan.

de svjatoslavskaja-straat waar de saaie huurhuizen evenals de trottoirs van gele kiev-er klinkers waren, kwam uit op een reusachtig onbebouwd terrein waar allemaal kloven doorheen liepen. er waren wel meer van zulke terreinen in de stad. ze werden 'de ravijnen' genoemd.

de hele dag door trokken er rijen kipkarretjes vol aarde langs ons huis op weg naar het svjatoslav-ravijn. de kloven werden dichtgestort en het terrein werd opgehoogd voor nieuwbouw.

maar de kleiachtige aarde rolde van de karretjes zodat de straatstenen altijd modderig waren, en daarom had ik een hekel aan onze straat.

mijn broers en ik mochten beslist niet naar het onbebouwde terrein. het was een beruchte plaats, het toevluchtsoord van dieven en bedelaars. toch ging ik er met een bende jochies uit de buurt wel eens heen. voor alle zekerheid namen we een politiefluitje mee, in de veronderstelling dat dit een net zo doeltreffend wapen was als een revolver.

in het begin gluurden we alleen maar beschroomd over de rand van het ravijn. beneden lag het vol met glinsterende glasscherven, roestige teilen. loslopende honden wroetten inde afval. ze letten niet op ons.

later werden we moediger en begonnen naar beneden te klauteren. vuilgele rook kringelde op uit de plaggenhutten en krotten die met oude rommel in elkaar waren geflanst, zoals stukken triplex, oud blik, kapotgeslagen kisten, rieten stoelzittingen en matrassen waar de veren uitstaken. bij wijze van deur hingen er smerige zakken voor de ingang.

bij de hutten zaten in lompen gehulde vrouwen, blootshoofds. zij spraken ons aan met 'jongeheer' en vroegen om geld voor een glaasje. alleen één van hen, een oude vrouw met een

grijze ragebol en een leeuwegezicht, glimlachte ons toe waarbij haar enige tand blootkwam.

dat was een in heel kijcv bekende bedelares, een italiaanse. zij ging de binnenplaatsen langs met een harmonika. voor een extraatje speelde zij de marseillaise. dan werd een van de jochies bij de poort gezet om alarm te slaan wanneer de wijkagent in de buurt kwam.

de bedelares speelde de marseillaise niet alleen op de harmonika maar zij brulde er met haar schorre, vurige stem ook de woorden bij. gezongen door haar werd de marseillaise tot een kreet van razernij, een vervloeking van de bewoners van het svjatoslav-ravijn.

tussen de bewoners van de hutten troffen wij oude bekenden aan. bijvoorbeeld jasje de epilepticus, een bedelaar met ogen die in de wodka zwommen. hij zat altijd in het voorportaal van de vladimir-kathedraal en schreeuwde zonder ophouden dezelfde zin: dames en heren weest barmhartig, ziet u eens hoe zwak ik ben door mijn gebreken!

in het ravijn leek jasje de epilepticus niet veel meer op het klagerige zachte mannetje van het voorportaal in de kathedraal.

hij sloeg een kwart liter wodka in een keer achterover, kletste zich hard op de borst en brulde met tranen in zijn stem: komt allen tot mij, miserabelen en wezen, en ik zal u vrede geven!

dan was er ook nog de oude kale man die tandetokers verkocht in de foendoeklejevskaja-straat, vlak bij het café francois en in de hut ernaast de draaiorgelman met zijn papegaai.

lemen kachels met pijpen met gaten stonden voor de hutten te roken.

de hut van de orgelman trok mij het meest. overdag was de orgelman nooit thuis, dan ging hij de binnenplaatsen langs. een meisje met een vaal gezicht en mooie verdrietige ogen zat voor de hut op de grond aardappelen te schillen. zij was op blote voeten en om haar ene been zaten allemaal lappen gewikkeld.

het was de dochter van de orgeldraaier, de acrobate, 'het meisje zonder knoken.' vroeger trok zij met haar vader langs de binnenplaatsen, spreidde er een kleedje uit en daarop deed het magere meisje in haar blauwe nauwsluitende tricoot pakje verschillende acrobatische toeren. maar zij had haar been bezeerd en kon nu niet "werken.'

soms trof ik haar aan als zij zat te lezen, altijd in hetzelfde boek waar de kaft vanaf was. aan de illustraties raadde ik dat het de 'drie musketiers' van dumas was.

op nijldige toon schreeuwde het meisje: 'wat moeten jullie hier? hebben jullie 't mooitje er nog niet vanaf gekeken?'

maar later begon ze aan ons te wennen en ze schreeuwde niet langer tegen ons. haar vader

was een klein kereltje met een grijze haardos. op een keer toen hij ons toevallig op het terrein aantrof, zei hij tegen zijn dochter: 'ach, laat ze maar zien hoe de mensen hier moeten ploeteren. misschien komt het hun nog eens van pas wanneer ze studeren.'

in het begin gingen we alleen met een hele bende tegelijk het terrein op. maar toen ik de bewoners eenmaal beter kende, ging ik er ook in mijn eentje heen.

lange tijd verzweeg ik dit voor mijn moeder maar op zekere dag heeft de dochter van de orgeldraaier mij verraden. ik had haar de hut van oom tom te lezen gegeven. daarna was ik ziek geworden en er een hele tijd niet meer heengegaan. het meisje dat ongerust was geworden, was zelf het boek bij mij thuis komen brengen moeder deed open en zo kwam alles aan het licht. ik merkte dit aan moeders opeengeperste lippen en aan haar ijzige stilzwijgen.

dezelfde avond nog, in de eetkamer, gaf mijn gedrag aanleiding tot een heftige discussie tussen mijn ouders. ik stond achter de deur te luisteren. moeder was helemaal van haar stuk en boos, maar vader zei dat er helemaal geen kwaad in stak en dat hij liever zag dat ik met deze arme stakkers bevriend raakte dan met de zoontjes van de kijeveer kooplui of ambtenaren. mama bracht

daar tegenin dat iemand van mijn leeftijd niet aan al te zware indrukken blootgesteld mocht worden.

'maar begrijp dan toch,' antwoordde mijn vader, 'dat deze arme mensen voor degenen die hun op menselijke wijze tegemoet treedt, een toewijding aan de dag leggen die je in onze kringen niet tegenkomt. daar vallen die indrukken toch bij in het niet.'

mama zweeg even en zei dan: 'ja, misschien heb je wel gelijk.. '

toen ik weer beter was, gaf ze me prins en bedelknaap van mark twain en zei: 'hier. .. breng dat maar. . . naar de dochter van de orgeldraaier. ik weet niet hoe ze heet.'

'lisa,' antwoordde ik schuchter.

'ah goed, breng dit boek dan naar lisa. 't is een cadeautje.'

sindsdien maakte niemand thuis zich meer druk over mijn bezoeken aan het svjatoslav-ravijn. ik hoefde de suikerklontjes voor mijn nieuwe vrienden of de pinda's voor mitka, de bijna blinde papegaai, nu niet langer stiekem uit het dressoir weg te pikken. ik vroeg er openlijk om aan mijn moeder en zij weigerde nooit.

ik was haar daar zeer dankbaar voor en ik voelde mij zo vrij en opgelucht als alleen een jongetje met een zuiver geweten kan zijn.

op een dag in het begin van de herfst kwam de orgeldraaier onze binnenplaats op zonder papegaai. onverschillig begon hij aan zijn orgel te zwingelen. het zangerige deuntje van de polka: 'kom engeltje, lief engeltje, laten we samen dansen gaan', weerklonk. de orgelman liet zijn ogen langs de balkons en de open vensters dwalen in de hoop dat er ten slotte een in papier gewikkeld koperen muntje naar beneden gegooid zou worden.

ik rende naar hem toe. onder het draaien door zei hij tegen me: 'mitka begint erg te sukkelen. zelfs jouw pinda's kijkt hij niet meer aan. hij gaat vast de pijp uit.'

hij nam zijn zwarte stoffige hoed van zijn hoofd en veegde er zijn gezicht mee af.

'nou is alles naar de bliksem!' zei hij. 'alleen met mijn orgel, zonder mitka, kan ik nog geen droog brood verdienen, laat staan een borreltje. wie moet er nu het geluk voorspellen?

voor wie daar prijs op stelde, trok de papegaai voor vijf kopeken een groen, blauw of rood

papiertje met een voorspelling erop gedrukt. deze papiertjes lagen stijf opgerold keurig naast elkaar als sigaretten in een kartonnen doosje. mitka zat altijd een poosje ontevreden krijsend op zijn stokje te klapwieken voordat hij er een briefje tussenuit trok.

de voorspellingen waren in tamelijk duistere taal opgesteld, zo van: 'u bent geboren onder het teken van mercurius en uw steen is de smaragd hetgeen wijst op een ongunstige situatie en op de uiteindelijke ontdekking van het levenswelzijn in de jaren gemerkt door witte haren. past u op voor blonde mannen en vrouwen en gaat u liever niet naar buiten op de dag van de onthoofding van johannes de dooper'.

soms stond er alleen maar een kort onheilspellend zinnetje op in de trant van 'morgen tegen de avond', of 'als je in leven wilt blijven, kijk dan nooit achterom'.

twee dagen later blies minka de laatste adem uit. ik begroef hem in een schoenendoos in het ravijn. de orgelman bezatte zich en verdween.

ik bracht mijn moeder op de hoogte van de dood van mitka. mijn lippen trilden maar ik slaagde erin me te beheersen.

'kleed je aan,' zei mama streng, 'dan gaan we naar boermistrov.'

boermistrov was een oud kereltje met een baard die groen zag van ouderdom. hij had een klein somber winkeltje inde bessarabka-sstraat. daar verkocht deze dovige man die er uit zag als een dwerg de prachtigste dingen hengels, bont gekleurde dobbers, aquaria, goudvissen, vogels, miereëieren en zelfs plakplaatjes.

valisjevskaja & paustovski

mama kocht bij boermistrov een al niet meer zo jonge groene papegaai met een tinnen ring om zijn poot. wij leenden zolang een kooi van boermistrov. ik mocht hem dragen. onderweg speelde de papegaai het klaar mij in m n vinger te bijten. hij knauwde door tot op het bot. wij gingen bij een apotheek aan waar mijn vinger werd verbonden. ik was zo opgewonden dat ik de pijn nauwelijks voelde.

ik wilde de vogel zo gauw mogelijk naar de orgel-draaier brengen maar mama zei: 'ik ga met je mee. dat moet ik zelf zien.

zij ging naar haar kamer om zich te verkleden. ik schaamde me dood dat zij zich ging verkleden voordat ze naar bedelaars toeging, naar mensen in lompen, maar ik durfde het niet tegen haar te zeggen.

na een paar minuten kwam zij terug. zij had een ouderwetse jurk aan met verstelde ellebogen. zij had een doekje om haar hoofd geknoopt. zelfs haar mooie glacés had zij ditmaal niet aangetrokken. en ze droeg schoenen met afgetrapte hakken.

ik keek haar dankbaar aan en we gingen op weg.

mama daalde dapper in het ravijn af, liep langs de stomverbaasde slonzige vrouwen en tilde zelfs geen een keer haar rok op die langs de hopen vuilnis sliertte.

toen lisa ons met de papegaai zag komen aanzetten, bloosde ze hevig. haar anders zo vale gezicht zag vuurrood en ze maakte plotseling een revérence voor mijn moeder. de orgelman was niet thuis, hij was nog steeds bezig zijn verdriet te verdrinken in gezelschap van zijn vrienden in de demijevka.

lisa nam de papegaai aan en herhaalde almaar terwijl zij nog roder werd dan een tomaat: 'maar waarom doet u dat? waarom doet u dat?'

'zal hij het geluk voorspellen kunnen leren?' vroeg mama.

'in twee dagen kan hij het!' riep lisa verheugd uit. 'maar waarom doet u dat? goeie hemel! waarom? wat zal dat een geld gekost hebben!'

toen we weer thuis waren en papa ons verhaal vrolijk glimlachend had aangehoord, zei hij: 'mevrouw doet aan liefdadigheid. sentimenteel gedoe.'

'lieve hemel nog an toe,' riep mijn moeder geërgerd uit. 'ik weet niet waarom jij jezelf altijd moet tegenspreken. wat heb je toch een vreemd karakter. in mijn plaats zou je precies hetzelfde gedaan hebben.'

'nee,' antwoordde mijn vader. 'ik zou meer gedaan hebben.'

'meer?' herhaalde mijn moeder en haar stem klonk een beetje dreigend. 'nou, goed, dat zullen we dan eens zien.'

ik had er geen flauw vermoeden van dat mijn vader dit allemaal opzettelijk zei om mama uit haar tent te lokken.

de dag na deze woordenwisseling liet mama haar bruine schoenen en een zwarte jurk van mijn zusje naar lisa brengen.

maar papa gaf het niet op. hij wachtte af tot de orgelman met zijn nieuwe papegaai weer bij ons op de binnenplaats verscheen.

de orgelman had een rode sjaal om zijn nek geknoopt. zijn neus glom als een bikkellus van de vele borreltjes. ter ere van mama draaide hij zijn hele repertoire af : de mars heimwee, de wals de mooie blauwe donau, de polka scheiding en het volksliedje de marskramer.

hij had nu weer een papegaai die de toekomst voorspelde. het. regende in papier gewikkelde koperen muntjes. af en toe ving de orgelman ze behendig op in zijn hoed.

dan sjoerde hij het instrument op zijn rug, maar in plaats van de straat weer op te gaan, begaf hij zich, even gebukt als anders, naar de hoofdtrap en belde bij ons aan.

hij nam zijn hoed met zo'n diepe zwaai af dat de rand ervan langs de vloer streek, bedankte mijn moeder en kuste haar hand.

toen kwam vader en vroeg hem mee te gaan naar zijn werkkamer. de oude man zette zijn

draaiorgeltje tegen de muur van de vestibule en liep met behoedzame stappen achter mijn vader aan.

mijn vader onthaalde hem op cognac, zei hem dat hij wel wist wat voor moeilijk en onzeker leven hij leidde, en hij vroeg hem of hij geen baanwachter wilde worden op de zuid-westlijn dan zou hij een huisje en een groentetuintje krijgen.

'neemt u mij niet kwalijk, georgi maximovitsj,' antwoordde de orgelman zachtjes terwijl hij een kleur kreeg, maar als baanwachter zou ik me doodkniezen. het is nu eenmaal mijn lot tot mijn laatste eindje met dat orgel rond te sjouwen.'

hij ging weg. mama die weliswaar geen woord zei, keek triomfantelijk.

een paar dagen later verdreef de politie op staande voet alle uit het svjatoslav-ravijn. lisa en haar vader waren verdwenen. ze waren zeker naar een andere stad verhuisd.

maar toch heb ik er vlak daarvoor nog een keer heen kunnen gaan. de orgelman had me uitgenodigd bij hem te komen 'avondeten'.

op een omgekeerde kist stond een bord met gebakken tomaten en bruin brood, een fles

kersenlikeur en lag wat smoezelig snoepgoed, roze en wit gestreepte zuurstokken.

lisa droeg haar nieuwe jurk en had haar strengels stijf gevlochten. met argusogen lette zij erop dat ik at als 'bij mama thuis'. de papegaai sliep, een dun leerachtig vliesje zat over zijn ogen geschoven. af en toe slaakte het orgeltje een zangerige zucht. de orgelman legde mij uit dat dit achtergebleven lucht was die uit de buizen ontsnapte.

het was al september. de schemering kwam naderbij. wie nooit de herfst in kijev heeft gezien, zal zich de tedere pracht van dit uur niet kunnen voorstellen.

hoog aan de hemel pinkelt al de eerste ster. de weelderige herfsttuinen liggen zwijgend op de nacht te wachten, zeker wetend dat er sterren op de aarde zullen neerdalen en dat zij deze sterren in hun dikke hangmat van bladeren zullen opvangen en ze zo voorzichtig op de grond zullen laten glijden dat niemand in de stad er iets van zal merken.

lisa bracht me naar huis terug, ten afscheid drukte ze een kleverig roze snoepje in mijn hand en rende dan snel de trap af. het duurde een heel tijdje voordat ik durfde aan te bellen omdat ik bang was ervan langs te krijgen vanwege het late thuiskomen.

paustovski

matthias de koning
guus luijters

postuum: guus luijters (1943-2025)

tot op het einde van zijn leven wijde schrijver guus luijters zich aan de letteren. zijn laatste publieke oproep luidde: 'lees, want de kabouters doen het niet voor je en er is maar weinig tijd, terwijl er veel boeken zijn.'

(ariejan korteweg.)

luijters

fragment

mijn moeder stond te strijken.
op de strijkplank stond een kommetje water,
waar ze af en toe haar vingers in doopte om water
te sprenkelen over het overhemd dat ze aan het
strijken was. ik luisterde naar het tikken van de
klok. ik wou wel iets zeggen tegen mijn moeder,
maar ik wist niet wat. was het woensdagmiddag?

mijn moeder vouwde het gestreken overhemd op
en vroeg of ik het in de linnenkast wilde leggen
toen ik het van haar aanpakte, sprenkelde ze een
paar druppels water over mijn haar. we gingen
boodschappen doen, zei ze, op de bos en lom-
merweg. om op de bos en lommerweg te komen,
liepen we nooit de straat uit en het poortje door,
wat de kortste weg was. liever ging mijn moeder
over het pad langs het witte schooltje en dan
door het tweede poortje. ik balanceerde graag op
de stoeprand, waar je niet af mocht vallen. onder
het poortje naar de bos en lommer moest je een
kreet slaken. alle grote jongens hadden een zak-
mes. in de bunkers van de ringdijk lagen dode
moffen. mijn vader kon engels praten. martin
was ziek, maar zou weer beter worden. ik kon le-
zen.

czeslav de wijs-florian diepenbrock

uwe johnson

uit: 'een jaar uit het leven van gesine cresspahl'

vertaling: marc hoogma, theo verhoef.

21 augustus 1967, maandag

opklaringen in noord-vietnam maakten het voor
de luchtmacht mogelijk aanvallen ten noorden
van hanoi uit te voeren. de marine bombar-
deerde de kust met vliegtuigen .en vuurde acht
inchgranaten naar de gedemilitariseerde zone. in
het zuiden werden vier helikopters neergehaald.

021

de onlusten in new haven gingen gisteren verder met branden, ingeslagen etalages, plunderingen; nog eens 112 personen zijn gearresteerd.

naast de stapel kranten wacht een gietijzeren kommetje waarboven de gekromde hand van de handelaar naar voren schiet, nog voordat ze de munten erin heeft kunnen gooien. de man kijkt boos, ze hebben net één keer te vaak in het voorbijlopen zijn geld weggegrist.

'daarvoor heb ik me dus in mijn nek laten schieten, dame.'

het lichaam van de amerikaan die vorige week woensdagavond niet in zijn hotel in praag was teruggekeerd, is gistermiddag in de vltava gevonden. mr jordan, negenenvijftig jaar, was medewerker van de joodse hulporganisatie joint. hij was een krant gaan kopen.

op straatniveau ligt lexington avenue nog in de schaduw. ze herinnert zich de taxi's weer die 's morgens staan te dringen in de brede straat, bij het afslaan tegengehouden door een verkeerslicht; de voetgangers kunnen het rode licht gebruiken om de oostelijke eenrichtingsverkeersstraat over te steken; als het licht op groen staat mogen ze de wachtende auto's pesten. ze heeft zonder te aarzelen het verkeerslicht genegeerd.

ze komt hier al sinds onheuglijke tijden, met de ellebogen tegen zich aan gedrukt, zich aanpassend aan het ritme van haar burens. ze wijkt uit voor de blinde bedelaar die met een vooruitgestoken beker rammelt en dan ontstemd iets gromt. ze verstaat weer niet wat hij zegt. ze loopt te langzaam, haar blik dwaalt af, ze is nog te veel bezig met haar terugkeer. al die tijd dat ze de stad uit was heeft tussen deze hoge venstertorens het gehuil van sirenes gehangen, dat aanzwelt, weg ebt, achter verderop gelegen blokken opnieuw wild begint. uit de zijstraten slaat fel tegenlicht over de avenue heen. met haar ogen op het verblindende cement van het trottoir gericht loopt ze langs een ondergevel van zwart marmer, dat de kleuren van gezichten, gelakt metaal, baldakijnen, overhemden, etalages, jurken afgezwakt weerspiegelt. ze stapt opzij, een witverlichte gang in, waaruit ammoniakdamp naar buiten slaat, in porties, door de meegeevende, smalle deur heen. alleen de medewerkers kennen deze ingang.

ze is vierendertig jaar. haar kind is bijna tien. ze woont sinds zes jaar in new york. bij deze bank werkt ze sinds 1964.

zo stel ik het me voor: de minuscule kerfjes onder haar ogen waren lichter dan de gebruinde huid van haar gezicht. haar bijna zwarte haar, rondom kortgeknipt, is lichter geworden. ze zag er

slaperig uit; ze heeft de laatste tijd niet veel contact met anderen gehad. ze zette haar zonnebril pas af achter de opflitsende deur. ze steekt de zonnebril nooit in haar haar.

ze beleefde nauwelijks genoeg aan de woede van de chauffeurs die da—gelijks op lexington avenue het slachtoffer van een stoplicht worden. ze arriveerde in dit land in een auto, een zweedse sedan die twee jaar stond weg te rotten in het strooizout aan het begin van 96th street, tegenover de drie garages. naar haar werk is ze altijd met de metro gegaan. stel ik het me voor: tijdens de middagpauze leest ze nog een keer dat gisterenmiddag in praag een man ging roeien op de moldau en bij de brug van de eerste mei aan een pijler een jood uit new york zag hangen die zijn hotel verlaten om een krant te kopen. (ze heeft gehoord dat engelstalige in praag alleen in hotels verkocht worden.)

vijf jaar geleden kende ze de straten van praag alleen bij nacht, een nachttaxi van het centraal station naar station stred rijdt.

ze had ja moeten zeggen, omdat ze een amerikaans paspoort in haar tas had. de naam op het paspoort is ze vergeten. dat was in 1962.

zo stel ik het me voor: ze komt 's avonds bij een al verkleurende hemel uit het metrostation 96th

street op broadway en ziet in de opening van het viaduct onder riverside drive een groene open ruimte, ziet achter het rafelige gebladerte van het park de vlakke rivier; de verborgen oever ervan laat hem overgaan in een binnenmeer in een augustusbos in droge, verschroeide stilte.

ze woont aan riverside drive in drie kamers onder de toppen van de bomen. het licht binnen is groen doorschoten. in het noorden ziet ze naast dichte bladerwolken de lantaarns op de brug, daarachter de lichten op de snelweg. de invallende duisternis maakt de lichten scherper. het geluid van de motoren in de verte loopt in elkaar over en slaat in gelijkmatige golven het raam binnen, als de branding. van jerichow naar het strand was het een uur lopen, langs het broekland en dan tussen de velden door.

6 januari 1968, zaterdag

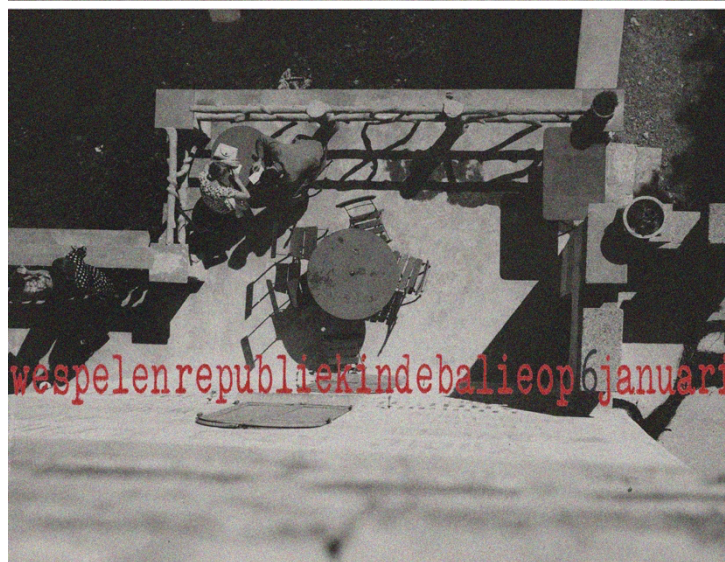
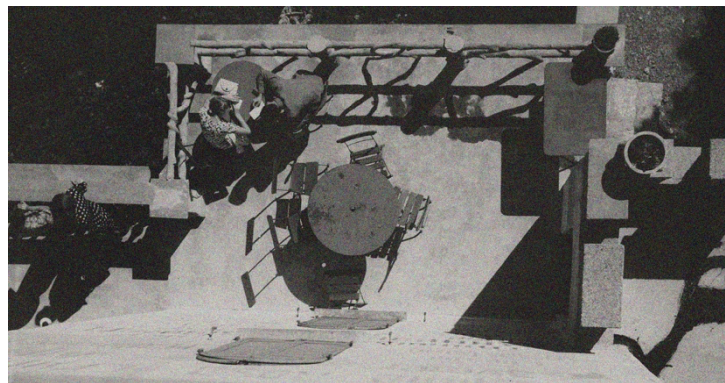
senator kennedy is over het onderwijs voor de indianen niet tevreden en de vietcong zou afgelopen jaar 3820 burgers hebben vermoord en president de gaulle heeft de joden met de aanduiding 'elitevolk' niet willen beledigen en in hotel alamac op broadway is er brand geweest en de christendemocratische partij van west-duitsland schimpt op de sociaaldemocratische we—gens haar oproep aan de vs tot een bombardementenstop op noord-vietnam en antonin novotny is niet

meer de eerste secretaris van de kpc, heeft zijn functie moeten overdragen aan alexander dubcek, een slovaak bovendien, na duizend jaar boheems-moravische dominantie; the new york times heeft het uitgerekend.

in jerichow ging het hardnekkig gerucht dat het toch de oude papenbrock zou zijn die de stad van de jood semig ging bevrijden; zo wist een ander dat papenbrock die teruggevonden zoon robert alleen zolang als de rijksstadhouder hildebrandt het voor het zeggen had in het land mecklenburg zijn eigen zou noemen; daarna niet meer.

(sub)

DE SALAMANDERREËKS

is een uitgave, die op een culturele basis van drie zeer voorname factoren rust. Ten eerste: de verspreiding van het goede boek. Ten tweede: de verspreiding van het goedkope boek. Ten derde: de verspreiding van het handzame, goed uitgevoerde boek. Om deze drie waardevolle factoren te verwirkelijken en te handhaven, wordt geen middel onbeproeft gelaten. Uit de romanliteratuur van gisteren en nu wordt het allerbeste gekozen en goed gedrukt en keurig gebonden uitgegeven voor de prijs van f 2.50 per deel.

... In de Salamanderreeks verschenen tot op heden ruim tachtig delen, wel een bewijs dat deze aantrekkelijke en goede boeken zeer populair geworden zijn. Geen wonder ook, als men voor f 2.50 in het bezit kan komen van een goede Nederlandse of vertaalde roman.

... De uitgeverij Querido heeft de boekenminnaar zeer aan zich verplicht door deze uitgave van uitstekende oorspronkelijke en vertaalde romans in een prettig, handig formaat.

VERKRIJGBAAR ZIJN:

Carry van Bruggen
EVA

Cor Bruijn
KOENTJE VAN KATTENBURG

Arnold Clerx
SCHANDAAL OP POELOEH-TAMPAH

Fré Domnisse
KRANKZINNIGEN

A. den Doolaard
DE HERBERG MET HET HOEFIJZER
DE DRUIVENPLUKKERS

Mary Dorna
ONMAATSCHAPPELIJKE VOORKEUR

Henriëtte van Eyk
INTIEME REVÛE

GABRIEL

ALS DE WERELD DONKER IS

Reinier van Genderen Stort
KLEINE INEZ

Anna van Gogh-Kaulbach
OP DE DREMPEL VOL GEHEIM

Henry James
IN DE GREEP

A. M. de Jong
HET VERRAAD

FLIEREFLUITERS OPONTHOUD

Dola de Jong
EN DE AKKER IS DE WERELD

Aart van der Leeuw
KINDERLAND

Herman de Man
MARIA EN HAAR TIMMERMAN

Jan Mens
MENSEN ZONDER GELD

A. H. Nijhoff
TWEË MEISJES EN IK

Marianne Philips
BRUILOFT IN EUROPA

Siegfried E. van Praag
OP ENKEL SPOOR

Eva Raedt-de Canter
INTERNAAT

Josine Reuling
HET VREEMDE VADERLAND

Jeanne van Schaik-Willing
SOFIE BLANK

Arthur van Schendel
DE MENSCH VAN NAZARETH

Theun de Vries
KENAU

J. L. Walch
IN EEN LAAIENDE LENTE

Aar van de Wefhorst
MADAME JATZKOWA

Tennessee Williams
DE ROMEINSE LENTE VAN MRS STONE

Augusta de Wit
GODS GOOCHELAARTJES

Elisabeth Zernike
EEN VROUW ALS ZIJ
BEVRIJDING UIT DE JEUGD

Verkrijgbaar bij de boekhandel
N.V. EM. QUERIDO'S UITGEVERS-
MAATSCHAPPIJ - AMSTERDAM

colofon:

open kunstenaarsvereniging 'de (eerste) republiek' (sinds 1992) en 'de balie' (sinds 1982)

inlichtingen (onderanderen) .bij:

<https://debalie.nl/> <https://www.discordia.nl/>

<https://www.stan.be/> <https://barreland.nl/>

<https://deroovers.be/> <https://theatertroep.nl/>

--deze keer met: matthias de koning, merel de groot, czeslav de wijs, florian diepenbrock, margijn bosch, jan joris lamers, annette kouwenhoven, wim van der grijn, vincent vanderberg, maureen teeuwen &&

correspondentie: riserv@gmail.com